

ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИ ДАВЛАТ ТАРАФИДАН ТАРТИБГА СОЛИШ

Хайдаров Хуршидбек Латипжонович

ТДИУ ҳузуридаги Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва
муаммолари илмий тадқиқот маркази

Orcid: 0009-0009-6332-9333

Khurshiduzb@gmail.com

Аннотация. Ушбу тадқиқот Ўзбекистондаги тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни давлат томонидан тартибга солишни ўрганиб, унинг минтақавий хусусиятларини ҳамда миллий ва маҳаллий сиёсат ўртасидаги ўзаро боғлиқликни таъкидлайди. Унда Тошкент, Навоий ва Фарғона водийси каби ҳудудларда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар концентратсияси Қорақалпоғистон ва Сурхондарё каби ҳудудлардаги кам инвестициялар билан қандай фарқ қилишини ўрганади. Мамлакат бўйлаб мувозанатли иқтисодий ривожланишга қўмаклашиш мақсадида сиёсатни мувофиқлаштириш ва инвестиция шароитларини яхшилаш бўйича тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, давлат тартибга солиш, минтақавий хусусиятлар, иқтисодий ривожланиш, инвестицион сиёсат, инфратузилма, инвестицион жалб қилиш, сиёсатни мослаштириш, минтақавий таффовутлар

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Хайдаров Хуршидбек Латипжонович

Научно-исследовательский центр научных основ и
проблем развития экономики Узбекистана при ТГЭУ

Аннотация. В этом исследовании рассматривается государственное регулирование прямых иностранных инвестиций в Узбекистане, подчеркивая его региональные особенности и взаимодействие между национальной и местной политикой. В нем рассматривается, как концентрация ПИИ в таких регионах, как Ташкент, Навои и Ферганская долина, контрастирует с недоинвестированием в таких областях, как Каракалпакстан и Сурхандарья. Рекомендации по улучшению согласования политики и улучшению инвестиционных условий предоставляются для содействия сбалансированному экономическому развитию по всей стране.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, государственное регулирование, региональные характеристики, экономическое развитие, инвестиционная политика, инфраструктура, привлечение инвестиций, согласование политики, региональные различия

STATE REGULATION OF ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENT

Khaidarov Khurshidbek Latipjonovich

The Scientific Research Center of the Scientific Foundations and Problems of the Development of the Economy of Uzbekistan under TSUE

Abstract. *This research explores the state regulation of foreign direct investment in Uzbekistan, emphasizing its regional characteristics and the interplay between national and local policies. It examines how the concentration of FDI in regions like Tashkent, Navoi, and Fergana Valley contrasts with the underinvestment in areas such as Karakalpakstan and Surkhandarya. Recommendations for enhancing policy alignment and improving investment conditions are provided to promote balanced economic development across the country.*

Keywords: *foreign direct investment, state regulation, regional characteristics, economic development, investment policy, infrastructure, investment attraction, policy alignment, regional disparities*

Кириш.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар узоқ муддатдан бери иқтисодий ўсишнинг асосий омили сифатида тан олинган бўлиб, улар мезбон давлатларга капитал, технологик янгиликлар ва бошқарув тажрибасини олиб келади. Дунё ҳукуматлари, айниқса ривожланаётган иқтисодиётга эга мамлакатлар, саноатлаштиришни рағбатлантириш, иш ўринлари яратиш ва халқаро рақобатбардошликни ошириш учун тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этишга интилоқда.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда хорижий инвесторлар учун қулай муҳит яратишга қаратилган ислохотлар амалга оширилиб, иқтисодиётни либераллаштириш йўлида муҳим қадамлар қўйилди. Ушбу саъй-ҳаракатлар ҳукуматнинг барқарор ўсишни қўллаб-қувватлаш ва табиий ресурсларга боғлиқликни камайтириш учун ташқи ресурслардан фойдаланишга йўналтирилган тўғридан-тўғри инвестицияларни иқтисодий ривожланишнинг асосий таркибий қисми сифатида тан олишини акс эттиради.

Инвесторлар учун қулай бўлган меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилиниши ва сиёсатдаги фаол ўзгаришларга қарамасдан, Ўзбекистон учун тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш ва уларни сақлаб қолиш ҳамон мураккаб вазифа сифатида қолмоқда. Миллий даражадаги сиёсат инвестициялар учун асосий замин яратса-да, минтақавий хусусиятлар тўғридан-тўғри инвестицияларнинг тақсмоти ва самарадорлигига катта таъсир этмоқда. Инфратузилма сифати, меҳнат ресурсларининг малакаси ва маҳаллий бошқарув каби омиллар муайян ҳудудларнинг жозибадорлигига таъсир кўрсатади. Шунингдек, минтақавий ривожланишдаги номуносивликлар инвесторлар учун тенгсиз шароитлар яратиб, давлат сиёсатини минтақавий динамикага мувофиқ равишда мослаштириш зарурлигини таъкидлайди. Ушбу тадқиқотимиз Ўзбекистонда хорижий тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этишга қаратилган тартибга солиш механизмларини ва минтақавий хусусиятлар бу жараёнга қандай таъсир кўрсатишини таҳлил қилишни мақсад қилади.

Адабиётлар шарҳи.

Олимлар турли назариялар орқали тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни турли сабабларини тушунтиришади. Жумладан, К.Вадхва ва Редди (2011): Дуннингнинг назариясини тасдиқлаб, бозорга кириш, ресурсларга етишиш ва самарадорликни ошириш тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар сабаблари сифатида қарашган. Уларнинг тадқиқоти 10 Осиё давлатидаги тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни

киришини таҳлил қилиб, бу омилларнинг тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг асосий омили эканлигини кўрсатган.

Парк ва Ро (2019) Хитойнинг ривожланаётган бозорлари учун тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг бозор, ресурс ва самарадорликка қаратилган сабабларини анъанавий OLI назариясини қўшимча қилиб, билим излаш ҳаракатини ҳам назарий асос сифатида киритишни таклиф қилдилар.

Окафор ва ҳаммуаллифлар (2015) тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг бозор ва самарадорликка қаратилган сабаблари устун эканлигини топдилар, аммо ресурслар излаш кам аҳамиятли бўлган.

Ким ва Ку (2010) Япониянинг Корея ва Хитойга киритилган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялари ҳаракатини таҳлил қилиб, технологияни ўзлаштириш учун стратегик активларга йўналтирилган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳам мавжудлигини таъкидлашган.

Анвар ва ҳаммуаллифлар (2021) инвестиция киритиш учун бозор ва ресурслар излаш омиллари асосий аҳамиятга эга эканлигини, бозор излашдан кўра ресурсларга етишиш омиллари мамлакатларга киритилган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар учун кўпроқ жалб этувчи бўлганини кўрсатдилар.

Коффи ва ҳаммуаллифлар (2023) тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар кириши учун ресурслар ва бозор излаш омилларининг ўрнини таҳлил қилдилар. Гана учун асосан ресурсларга етишиш ва бозор имкониятлари аҳамиятли эканлиги кўрсатилган. Бу манбалар турли мамлакатлар ва тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар турларига қараб бозор, ресурс ва самарадорлик излаш сабабларининг қанчалик аҳамиятли эканлигини кўрсатади.

Инвестицион муҳит инвестиция даражаси, фирма фаолияти ва иқтисодий ўсишга таъсир қилувчи институтлар ва шарт-шароитларни ўз ичига олади. Асосий компонентларга макроиқтисодий барқарорлик, мулк ҳуқуқи, инфратузилма ва тартибга солувчи муҳит киради. Доллар ва бошқаларга (2005) кўра, қулай инвестиция муҳити, хусусан, самарали инфратузилма ва тартибга солувчи тўсиқларнинг камайиши билан Бангладеш, Хитой ва Ҳиндистон каби ривожланаётган мамлакатларда фирма унумдорлиги ва иш фаолиятини сезиларли даражада яхшилади. Глобал шароитда Ҳаллвард-Дриемеиер ва бошқаларнинг (2006) хитойлик фирмалар бўйича ўтказган тадқиқоти шуни кўрсатдики, тартибга солишнинг енгил юклари ва молияга киришнинг кенгайиши юқори маҳсулдорлик ва ўсиш билан боғлиқ.

Бундан ташқари, Миллс ва Фан (2006) можародан кейинги ҳудудларда барқарор инвестиция муҳитининг муҳимлигини ўрганиб, хусусий сармояларни рағбатлантириш ва можароларнинг такрорланиш эҳтимолини камайтириш орқали ёрдамни тиклаш учун такомиллаштирилган институционал асослар зарурлигини таъкидлади.

Инвестицион муҳитнинг бир жиҳати бўлган тартибга солиш сифати инвестициялар учун қулай муҳит яратиш учун муҳим аҳамиятга эга. Яхши меъёрий-ҳуқуқий базалар кераксиз харажатларни минималлаштириши, бозорга адолатли киришни таъминлаши ва шаффоф бошқарувни қўллаб-қувватлаши керак. Хендерсон ва Хюз (2010) коммунал хизматларнинг тартибга солувчи иқлими инвесторларнинг баҳосига бевосита таъсир қилишини таъкидладилар, юқори сифатли тартибга солувчи муҳит хавфларни юмшатишда муҳим аҳамиятга эга, айниқса атроф-муҳитга риоя қилиш билан боғлиқ.

Институционал инвесторлар учун иқлим хатарлари билан боғлиқ тартибга солиш сифати ҳам жуда муҳимдир. Круэгер ва бошқалар (2020) тартибга солиш иқлими атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қоидаларига сезгир бўлган секторларда инвестиция қарорларига таъсир қилишини аниқладилар, бу эса тартибга солиш барқарорлиги узоқ муддатли инвестицияларни режалаштиришни қўллаб-қувватлашини кўрсатади. Хулоса қилиб айтганда, инвестиция муҳити ҳам, тартибга солиш сифати ҳам тўғридан-тўғри

инвестицияларни жалб қилиш ва барқарор ва самарали бизнес муҳитини яратиш орқали барқарор иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлашда муҳим роль ўйнайди, бу эса фирма фаолияти ва хавфларни камайтиришга ёрдам беради.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар сиёсати, рағбатлантириш ва тўсиқлар бўйича адабиётлар мамлакатлар томонидан тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб қилиш учун қўлланиладиган бир қатор стратегияларни, шунингдек, ушбу ёндашувларнинг самарадорлиги ва мумкин бўлган салбий томонларини қамраб олади.

Жумладан, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун солиқ имтиёзлари, масалан, чегирмалар ёки имтиёзлар қўлланилади. Бироқ, уларнинг самарадорлиги бозор ва сиёсат шароитига қараб фарқ қилади. Мисол учун, Жанубий Осиёда рағбатлантиришлар кўпинча бандлик ва маҳсулот сифатини яхшилашга қаратилган бўлсада, улар минтақада самарасизлик ва рақобатбардош муаммоларга олиб келиши мумкин (Дас ва Пант, 2006).

Кириш харажатларини субсидиялаш солиқ ставкаларини пасайтиришдан кўра самаралироқ тўғридан-тўғри инвестицияларни тезлаштириши мумкин, чунки субсидиялар дастлабки инвестиция харажатларини камайтиради ва дарҳол молиявий ёрдам беради (Ю ва бошқ., 2007).

Рағбатлар мамлакатнинг қулай инвестиция муҳитини кўрсатадиган сигнал сифатида ҳам хизмат қилиши мумкин. Масалан, ўйин назарияси моделлари шуни кўрсатадики, солиқ имтиёзлари хорижий инвесторлар учун паст инвестиция хавфини кўрсатишга ёрдам беради (Рафф ва Сринивасан, 1998).

Тадқиқотлар муайян сиёсат мақсадлари ва мақсадли рағбатлантиришлар ўртасида кучли уйғунликни кўрсатади. Мисол учун, молиявий рағбатлантириш кўпинча саноат ривожланишини қўллаб-қувватлайди, молиявий рағбатлантириш эса минтақавий кенгайиш ва ўсиш учун самарали бўлади (Лим, 2005).

Хитойда солиқ имтиёзлари дастлаб тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишда муҳим эди, аммо вақт ўтиши билан уларнинг аҳамияти камайди, чунки инвестиция муҳити бошқа йўллар билан яхшиланди (Хсу ва бошқ., 2018). Ганада табиий ресурслар секторидаги солиқ имтиёзлари тўғридан-тўғри инвестиция оқимини сезиларли даражада оширмади, бу эса сахий солиқ сиёсатидан кўра кўпроқ қўллаб-қувватловчи инвестиция муҳити самаралироқ бўлиши мумкинлигини кўрсатади (Али-Накеа & Амох, 2018).

Тартибга солиш ва бюрократик тўсиқлар қулай солиқ имтиёзларига қарамай, тўғридан-тўғри инвестицияларни тўхтатиши мумкин. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бошқарувдаги ортиқча қоидалар ёки ноаниқлик жойнинг жозибадорлигини камайтириши мумкин (Ли, 2011). Фикримизча, тўғридан-тўғри инвестицияларни рағбатлантириш инвестицияларни жалб қилишнинг муҳим воситаларидир, аммо уларнинг муваффақияти стратегик мувофиқлаштириш, тартибга солишнинг аниқлиги ва солиқ имтиёзларидан ташқари самарали қўллаб-қувватлаш механизмларига боғлиқ.

Давлатни тартибга солиш моделлари либерал, минимал аралашув ёндашувларидан тартиб, кўпроқ интервенцион, амалий сиёсатгача. Либерал тартибга солиш ёндашувлари бозор кучларига иқтисодий қарорлар қабул қилиш имконини берувчи минимал давлат аралашувига устувор аҳамият беради. Стреэтен (1993) муваффақиятли либераллаштириш ҳали ҳам ўтиш даври давлат ёрдамини талаб қилиши мумкин, хусусан, бозор операцияларини кучайтирувчи демократик институтларни ўрнатишни талаб қилиши мумкинлигини таъкидлаб, “давлат минимализминини” танқид қилади. Стюарт (1993) либерал давлатлардаги парадоксни таъкидлайди: фақат рағбатлантиришга асосланган тартибга солиш барқарорликка

путур етказиши мумкин, бу эса фуқароларнинг кенгроқ иштироки зарурлигини кўрсатади.

Неолиберал моделлар эркин бозорлар ва хусусий сектор ўсишини қўллаб-қувватлашга қаратилган чекланган, мақсадли давлат ҳаракатларини ўз ичига олади. Ховелл (2020) неолиберал давлатнинг бандлик муносабатларини қайта шакллантиришдаги ролини ўрганиб, неолиберал давлат жамоавий тартибга солишни пасайтирсада, иқтисодий мослашувчанликни ривожлантириш учун бозорни шакллантириш фаолиятини рағбатлантиришини таъкидлайди.

Назорат қилувчи давлат сиёсатни ишлаб чиқишни назорат қилувчи органлар ва комиссиялар каби мустақил органларга топширади. Мажоне (1998) таъкидлашича, ушбу модель тартибга солишни демократик жавобгарлик билан мувозанатлашга интилади, айниқса Европа Иттифоқида, бу эрда тузилма сиёсийлашувни кучайтирмасдан иқтисодий интеграцияни давом эттиришга қаратилган.

Кейнслик фаровонлик давлати каби интервенционистик моделлар иқтисодиётни барқарорлаштириш ва фаровонликни таъминлашда давлатнинг бевосита иштирокини тарғиб қилади. Лобао ва бошқалар (2009) интервенцион бўлмаган моделлардан Кейнсча ёндашувларга ўтишни таъкидлайди, айниқса урушдан кейинги даврда давлат дастурлари орқали жамоат фаровонлиги ва тўлиқ бандликни таъкидлади.

Глобал инқирозларга жавобан, кўплаб давлатлар интервенцион воситаларни танлаб қайтадан қабул қилишади. Хусусан, Хассел ва Луэтзнинг (2012) таъкидлашича, молиявий инқироз даврида мамлакатлар банкларнинг давлат эгаллиги ва фискал рағбатлардан инқирозни бошқариш стратегияси сифатида фойдаланган, бу эса давлат-бозор ўзаро муносабатларининг мувозанатли моделига ўтишни англатади.

Стрек ва Шмиттер (1988) “хусусий манфаатлар ҳукумати”ни муқобил модель сифатида таклиф қилади, бунда муайян тартибга солиш функциялари муайян секторлар ичидаги хусусий бирлашмаларга топширилади. Ушбу модель тартибга солиш юкини камайтириш учун ўз-ўзини тартибга солиш ва давлат назоратини бирлаштиради ва шу билан бирга секторга хос соҳаларда демократик бошқарувни рағбатлантиради. Юқоридагиларга асосланадиган бўлсак, давлат томонидан тартибга солинадиган либерал моделлардан тартиб, кенг қамровли интервенцион тизимларгача бўлган ёндашувлар турлича. Ҳар бир модель бозор самарадорлиги, демократик жавобгарлик ва иқтисодий барқарорликни мувозанатлашда давлатнинг ролига оид алоҳида мафкураларни акс эттиради.

Миллий ва минтақавий миқёсда тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилишнинг муваффақиятли мисоллари, айниқса, Ўзбекистон шароитига тегишли бўлганлар турли стратегиялар ва натижаларни намойиш этади. Мисол учун, Ўзбекистоннинг бозор салоҳияти. Ўзбекистон бўйича олиб борилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, у биринчи навбатда бозор ҳажми ва табиий ресурслар туфайли тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилади. Баъзи ислохотларга қарамай, тўғридан-тўғри инвестицияларнинг кириб келиши Марказий Осиёнинг бошқа мамлакатларига қараганда пастлигича қолмоқда, бу эса унинг жозибадорлигини ошириш учун, айниқса, норесурс секторларида кенгроқ инвестиция сиёсатини ислоҳ қилиш зарурлигини кўрсатади (Метахас & Кечага, 2016). Янги ҳукумат остидаги сўнгги ислохотлар инвесторларнинг ишончини ва инфратузилмани қўллаб-қувватлашни яхшилаш орқали ушбу камчиликларни бартараф этишга қаратилган (Насритдинова, 2018).

Жанубий Осиё давлатлари иқтисодий интеграция учун тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилдилар, Ҳиндистон ва Бангладеш каби давлатлар тўқимачилик каби соҳаларда самарадорликка интилаётган тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилмоқдалар (Атхукорала, 2014). Ушбу модель трансчегаравий ишлаб чиқариш алоқаларини ривожлантиради, мамлакатларга минтақавий саноат марказларини яратишга ёрдам беради. Иш Ўзбекистонда потенциал қўлланилиши

мумкин бўлган савдо сиёсати ва меҳнат бозорининг мослашувчанлиги муҳимлигини таъкидлайди.

Хитойда минтақавий рақобатбардошлик ва инфратузилмага инвестициялар ва бизнесни рағбатлантириш каби маҳаллийлаштирилган сиёсатлардан стратегик фойдаланиш турли вилоятларга тўғридан-тўғри инвестицияларни муваффақиятли жалб қилди (Чжен, 2020). Кучли иқтисодий асосга эга ва ҳукумат томонидан қўллаб-қувватланган ҳудудлар бошқалардан устун бўлиб, тўғридан-тўғри инвестициялар сиёсатида минтақавий мослашув муҳимлигини таъкидлади, бу Ўзбекистонда минтақавий ривожланишни кучайтириши мумкин.

Индонезия тажрибаси тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш ва минтақавий тенглик ўртасидаги кескинликни таъкидлайди. Шаҳарлар атрофида тўғридан-тўғри инвестициялар контсентрацияси ҳосилдорликни оширган бўлсада, минтақавий тафовутларни ҳам келтириб чиқарди (Сжўҳолм, 2002). Инвестициялар ва инфратузилмани ривожлантиришни фазода бир текис тақсимлашга ёрдам берувчи сиёсат минтақавий инклюзияни кучайтириши мумкин, бу Ўзбекистоннинг шаҳар ва қишлоқ ривожланишини мувозанатлаш борасидаги саъй-ҳаракатлари учун муҳим бўлиши мумкин.

Полша агломерация иқтисодиёти орқали тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилди, бу ерда Варшава каби шаҳарларда билим ва саноат кластери инвесторларнинг жозибадорлигини оширади (Чидлов ва бошқалар, 2009). Технологик ва таълим активларига эга бўлган ҳудудлар юқори қийматли тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилади, бу Ўзбекистон ўз таълим муассасалари атрофида билим кластерларини тарғиб қилиш орқали фойда олишини кўрсатади.

Юқоридагиларни якуний хулосаси шу бўлмоқдаки, бу ҳолатлар минтақавий рақобатбардошлик, ҳукуматнинг стратегик аралашуви ва секторларга эътибор қаратишнинг аралашмасини таъкидлайди. Ўзбекистон учун бундай мақсадли сиёсатни қабул қилиш, хусусан, маҳаллий рақобатбардошликни, инфратузилмани ривожлантириш ва шаффоф тартибга солиш муҳитини рағбатлантириш орқали тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилишни яхшилаши мумкин.

Ўтган ўн йил ичида Ўзбекистон ўз иқтисодиётини хорижий инвесторлар учун очишга қаратилган қатор иқтисодий ислоҳотларни бошлади. Бу ислоҳотлар валюта қоидаларини либераллаштириш, бюрократик қоғозбозликни қисқартириш ва муҳим ҳуқуқий тузатишларни ўз ичига олади. Бизнесни рўйхатдан ўтказишнинг соддалаштирилган жараёнлари, валюта конвертацияси ва фойдани репатриация қилиш каби инвестициялар учун қулай сиёсатнинг ўрнатилиши Ўзбекистоннинг янада очиқ ва инвесторлар учун қулай муҳитни яратиш ниятидан далолат беради.

Ўзбекистонда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун турли солиқ имтиёзлари жорий этилган, айниқса энергетика, тўқимачилик ва ишлаб чиқариш каби устувор тармоқларга. Масалан, махсус иқтисодий зоналарда (МИЗ) солиқ имтиёзлари ва импорт қилинадиган техника ва хомашё учун чегирмали тарифлар. Бундан ташқари, айрим ҳудудлар ёки секторлардаги инвесторлар кам ривожланган ҳудудларга инвестицияларни жалб қилиш бўйича саъй-ҳаракатларни акс эттирувчи кенгайтирилган солиқ таътиллари, бождан озод қилишлар ва инвестиция кредитларидан фойдаланишлари мумкин.

Ҳукумат тўғридан-тўғри инвестицияларни рағбатлантириш учун энергия (айниқса, қайта тикланадиган манбалар), тўқимачилик ва қишлоқ хўжалиги каби саноатни аниқлади. Ушбу юқори салоҳиятли тармоқларга эътибор қаратиш орқали Ўзбекистон иқтисодиётни диверсификация қилишни кучайтириш ва ресурсларга асосланган тармоқларга қарамликни камайтиришни мақсад қилган. Ихтисослашган сиёсатлар, жумладан, ер ижараси имтиёзлари ва импорт божларининг камайиши хорижий инвесторларни рағбатлантириш учун ушбу тармоқларга хизмат қилади.

Ўзбекистон ҳукумати тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш ва бошқаришга бағишланган бир қанча институтларни, жумладан, Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги ташкил этди. Ушбу орган инвесторлар билан муносабатларни назорат қилади, маслаҳат хизматларини таклиф қилади, секторлар ва ҳудудлар бўйича инвестиция лойиҳаларини мувофиқлаштиради. “Ягона дарча” тизимини йўлга қўйиш рўйхатдан ўтишдан тортиб, талабларга риоя қилишгача бўлган тартибларни соддалаштириш, хорижий инвесторлар учун маъмурий юкни камайтиришга қаратилган.

Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги Ўзбекистонни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар йўналиши сифатида тарғиб қилиш бўйича кўплаб ташаббусларни илгари сурди, жумладан, халқаро инвестиция форумларида, родшоуларда иштирок этиш ва трансмиллий ташкилотлар билан ҳамкорлик. Ўзбекистоннинг инвестицияларни осонлаштириш бўйича саъй-ҳаракатлари инвестициядан кейинги инвестицияларни ушлаб туриш даражасини яхшилаш ва қайта инвестицияларни рағбатлантириш мақсадида хорижий компанияларни кўллаб-қувватлашни ўз ичига олади.

Минтақавий номуносивбликларни бартараф этиш ва ривожланишни рағбатлантириш мақсадида Ўзбекистонда бир нечта ЭИЗ ва МИЗ ташкил этилди. Ушбу зоналар солиқ ставкалари, божсиз импорт ва мослашувчан меҳнат қонунлари каби имтиёзларни таклиф қилади. Йирик зоналар қаторига «Навоий» эркин иқтисодий зонаси, «Ангрен» ЭИЗ ва «Жиззах» ЭИЗ киради, уларнинг ҳар бири минтақавий кучли томонлардан келиб чиққан ҳолда алоҳида тармоқларга йўналтирилган.

ЭИЗлар ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш тармоқларини жалб қилишда самарали бўлган бўлсада, инфратузилма чекловлари, маъмурий муаммолар ва ишчи кучи малакасининг минтақавий номуносивблиги туфайли уларнинг таъсири нотекис бўлди. Бундан ташқари, ҳудудлар бўйича бошқарув сифатидаги тафовутлар ЭИЗ фаолиятининг изчиллиги ва самарадорлигига таъсир кўрсатиб, яхшиланиши керак бўлган соҳаларга ишора қилди.

Сўнги ислоҳотларга қарамай, тартибга солиш муаммолари Ўзбекистонда тўғридан-тўғри инвестициялар учун тўсиқ бўлиб қолмоқда. Узоқ муддатли тасдиқлаш жараёнлари, мураккаб лицензиялаш талаблари ва тартибга солувчи ноаниқликлар инвесторлар томонидан билдирилган. Баъзи маъмурий тартиб-қоидаларда шаффофликнинг йўқлиги ноаниқликни келтириб чиқариши ва потенциал инвесторларни тўхтатиши мумкин.

Хорижий инвесторлар баъзан шартномаларни бажариш ва ҳуқуқий ҳимоя билан боғлиқ муаммоларга дуч келишади. Суд-ҳуқуқ тизимини мустаҳкамлашда муваффақиятга эришилган бўлсада, қоидаларни кўллашдаги номувофиқликлар ва низоларни ҳал қилишнинг чекланган механизмлари хавф туғдиришда давом этмоқда. Савдо қонунчилигини уйғунлаштириш ва хорижий субъектларнинг ҳуқуқий таъсирини кучайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар инвесторлар ишончини янада ошириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Инфратузилманинг, айниқса транспорт ва логистика соҳасида, айниқса чеккароқ ҳудудларда, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишда жиддий муаммо туғдиради. Ўзбекистон инфратузилмани яхшилашга сармоя киритган бўлсада, қишлоқ жойлардаги уланиш, энергия таъминоти ишончилиги ва рақамли инфратузилма – ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги ва технология сармоядорлари учун муҳим омиллар бўйича камчиликлар сақланиб қолмоқда.

Ўзбекистоннинг тўғридан-тўғри инвестиция сиёсати иқтисодий диверсификация қилиш, янги иш ўринлари яратиш ва технологиялар трансферига ижобий таъсир кўрсатди. Айниқса, ишлаб чиқариш ва энергетика соҳалари хорижий капитал, тажриба ва илғор технологиялардан фойдаланди. «Навоий» ва «Тошкент» каби

фаол ЭИЗга эга бўлган ҳудудларда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқими ҳисобига иқтисодий фаоллик ва инфратузилма ривожланди.

Айрим ҳудудлар тўғридан-тўғри инвестициялардан иқтисодий фойда кўрган бўлсада, бошқалар, айниқса, кам ривожланган ҳудудлар - инвестицияларни жалб қилиш билан курашишда давом этмоқда. Ушбу нотекис тақсимот мувозанатли ривожланишни таъминлаш учун кўпроқ мақсадли минтақавий сиёсат ва маҳаллийлаштирилган рағбатлантириш зарурлигини таъкидлайди. Ушбу номутаносибликларни бартараф этиш орқали Ўзбекистон барча минтақаларда янада адолатли иқтисодий имкониятлар яратиши мумкин.

Юқоридаги муаммоларни бартараф этиш, ўз-ўзидан кўрсатиб ўтилган муаммолар билан боғлиқдир. Жумладан, тўғридан-тўғри инвестицияларни тартибга солувчи органларнинг шаффофлиги ва самарадорлигини ошириш инвесторларнинг ишончини сезиларли даражада ошириши мумкин. Бюрократик тартиб-қоидаларни соддалаштириш ва инвесторларни қўллаб-қувватлаш учун рақамли ечимларни қабул қилиш маъмурий тўсиқларни камайтириши ва тартибга солишнинг изчиллигини яхшилаши мумкин.

Ҳуқуқий базани, хусусан, шартномалар ижроси ва мулк ҳуқуқини мустаҳкамлаш инвесторлар учун янада яхши хавфсизликни таъминлайди. Ўзбекистоннинг тижорат қонунчилигини халқаро стандартлар билан янада интеграциялаш борасидаги саъй-ҳаракатлар янада башорат қилинадиган инвестиция муҳитини яратиши мумкин.

Саноатга алоҳида эътибор қаратилаётган ЭИЗларни ривожлантириш ва минтақавий инфратузилмани яхшилаш кам ривожланган ҳудудларга инвестицияларни жалб қилиши мумкин. Мослаштирилган касбий таълим ва ишчи кучини ривожлантириш дастурлари малакали ишчилар захирасини таъминлайди, бу эса соҳага оид тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш учун жуда муҳимдир.

Хулоса ва таклифлар.

Ўзбекистоннинг тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича тўлиқ салоҳиятини очиш давлат тартибга солиши ва минтақавий хусусиятларнинг уйғунлашувига боғлиқ. Минтақавий кучли томонларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган сиёсатлар хорижий инвесторлар учун мамлакатнинг жозибадорлигини оширади. Шу билан бирга, иқтисодий фойдаларнинг бутун мамлакат бўйлаб тенг тақсимланиши таъминланади. Бундай мувозанатли ёндашув Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиш мақсадларига эришишга ёрдам беради ва унинг жаҳон бозорида диверсификацияланган ва барқарор иқтисодиётга айланиш йўлидаги ҳаракатларини қўллаб-қувватлайди.

Олиб борилган тадқиқотимиздан келиб чиқиб, қуйидаги тавсияларни амалга ошириш муҳим деб ҳисоблаймиз:

- давлат ҳар бир минтақанинг ўзига хос хусусиятларини чуқур таҳлил қилиб, мослаштирилган сиёсатларни ишлаб чиқиши керак;
- чекка ва инфратузилмаси ривожланмаган ҳудудларда транспорт ва коммуникация воситаларини яхшилашга эътибор қаратиш лозим;
- минтақавий салоҳиятга мос келадиган солиқ имтиёзлари ва бошқа рағбатлантириш чораларини жорий этиш керак.
- инвесторлар учун тўсиқ бўлиши мумкин бўлган маҳаллий бюрократия ва коррупцияга қарши курашиш муҳим.

Ушбу тадқиқот шуни кўрсатмоқдики, давлат тартибга солиши ва минтақавий хусусиятларнинг уйғунлашуви Ўзбекистоннинг иқтисодий салоҳиятини тўлиқ очиш учун муҳимдир. Ҳар бир минтақанинг ўзига хос афзалликларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган стратегиялар нафақат тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишни оширади, балки иқтисодий ўсишнинг барқарорлиги ва

диверсификациясини ҳам таъминлайди. Бу эса Ўзбекистоннинг глобал иқтисодийда муваффақиятли интеграциялашувига замин яратади.

Адабиётлар/ Литература/ Reference:

- Ali-Nakyea, A., & Amoh, J. (2018). Have the generous tax incentives in the natural resource sector been commensurate with FDI flows? A critical analysis from an emerging economy. *International Journal of Critical Accounting*, 10, 257-273. <https://doi.org/10.1504/IJCA.2018.10014042>.
- Anwar, A., Iwasaki, I., & Dornberger, U. (2021). Investment Motives in Africa: What Does the Meta-Analytic Review Tell?. *Journal of African Economies*. <https://doi.org/10.1093/jae/ejab011>.
- Athukorala, P. (2014). Intra-regional FDI and Economic Integration in South Asia. *South Asia Economic Journal*, 15, 1 - 35. <https://doi.org/10.1177/1391561414525710>.
- Chidlow, A., Salciuviene, L., & Young, S. (2009). Regional Determinants of Inward FDI Distribution in Poland. *International Business Review*, 18, 119-133. <https://doi.org/10.1016/J.IBUSREV.2009.02.004>.
- Coffie, E., Alcalde-Fradejas, N., & Ramírez-Alesón, M. (2023). Pros and Cons of Ghana as a Destination for Foreign Direct Investment. *Ghana Journal of Development Studies*. <https://doi.org/10.4314/gjds.v20i1.8>.
- Das, S., & Pant, M. (2006). Incentives for Attracting FDI in South Asia. *International Studies*, 43, 1 - 32. <https://doi.org/10.1177/002088170504300101>.
- Dollar, D., Hallward-Driemeier, M., & Mengistae, T. (2005). Investment Climate and Firm Performance in Developing Economies. *Economic Development and Cultural Change*, 54, 1 - 31. <https://doi.org/10.1086/431262>.
- Hallward-Driemeier, M., Wallsten, S., & Xu, L. (2006). Ownership, Investment Climate and Firm Performance: Evidence from Chinese Firms. *Banking & Financial Institutions*. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0351.2006.00267.x>.
- Hassel, A., & Luetz, S. (2012). Balancing Competition and Cooperation: The State's New Power in Crisis Management. ERN: Regulation (10) (Topic). <https://doi.org/10.2139/SSRN.2103105>.
- Henderson, B., & Hughes, K. (2010). Valuation implications of regulatory climate for utilities facing future environmental costs. *Advances in Accounting*, 26, 13-24. <https://doi.org/10.1016/J.ADIAC.2010.02.005>.
- Howell, C. (2020). Rethinking the Role of the State in Employment Relations for a Neoliberal Era. *ILR Review*, 74, 739 - 772. <https://doi.org/10.1177/0019793920904663>.
- Hsu, M., Lee, J., León-González, R., & Zhao, a. (2018). Tax incentives and foreign direct investment in China. *Applied Economics Letters*, 26, 777 - 780. <https://doi.org/10.1080/13504851.2018.1495817>.
- Kim, H., & Ku, K. (2010). A Comparative Study on Japan's Outward FDI to Korea and China. *International Area Studies Review*, 13, 103 - 81. <https://doi.org/10.1177/223386591001300205>.
- Krueger, P., Sautner, Z., & Starks, L. (2020). The Importance of Climate Risks for Institutional Investors. *Review of Financial Studies*. <https://doi.org/10.1093/RFS/HHZ137>.
- Lee, C. (2011). The influence on developing countries' foreign direct investment (FDI) policies imposed by incentives: A game analysis. *African Journal of Business Management*, 5. <https://doi.org/10.5897/AJBM11.2035>.
- Lim, S. (2005). Foreign investment impact and incentive: a strategic approach to the relationship between the objectives of foreign investment policy and their promotion. *International Business Review*, 14, 61-76. <https://doi.org/10.1016/J.IBUSREV.2004.12.004>.
- Lobao, L., Martin, R., & Rodríguez-Pose, A. (2009). Editorial: Rescaling the state: new modes of institutional-territorial organization. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2, 3-12. <https://doi.org/10.1093/CJRES/RSP001>.

- Majone, G. (1998). *The Regulatory State And Its Legitimacy Problems*. <https://doi.org/10.1080/01402389908425284>.
- Metaxas, T., & Kechagia, P. (2016). FDI in Central Asia: the case of Uzbekistan. *Applied Econometrics and International Development*, 16, 63-76.
- Mills, R., & Fan, Q. (2006). *The Investment Climate in Post-Conflict Situations*. *Macroeconomics eJournal*. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-4055>.
- Nasritdinova, G. (2018). FDI Scenario in Uzbekistan: Current Reforms and Future Prospects. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 4, 38-42. <https://doi.org/10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.44.1004>.
- Okafor, G., Piesse, J., & Webster, A. (2015). The motives for inward FDI into Sub-Saharan African countries. *Journal of Policy Modeling*, 37, 875-890. <https://doi.org/10.1016/J.JPOLMOD.2015.07.003>.
- Park, B., & Roh, T. (2019). Chinese multinationals' FDI motivations: suggestion for a new theory. *International Journal of Emerging Markets*. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-03-2017-0104>.
- Raff, H., & Srinivasan, K. (1998). Tax incentives for import-substituting foreign investment:: Does signaling play a role?. *Journal of Public Economics*, 67, 167-193. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(97\)00055-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(97)00055-8).
- Reiny IRIANA & Fredrik SJÖHOLM, 2002. "Indonesia'S Economic Crisis: Contagion And Fundamentals," *The Developing Economies*, Institute of Developing Economies, vol. 40(2), pages 135-151, June.
- Stewart, J. (1993). Rational choice theory, public policy and the liberal state. *Policy Sciences*, 26, 317-330. <https://doi.org/10.1007/BF00999475>.
- Streeck, W., & Schmitter, P. (1988). Private interest government: beyond market and state. *American Political Science Review*, 82, 355 - 356. <https://doi.org/10.2307/1958142>.
- Streeten, P. (1993). Markets and states: Against minimalism. *World Development*, 21, 1281-1298. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(93\)90043-9](https://doi.org/10.1016/0305-750X(93)90043-9).
- Wadhwa, K., & Reddy, S. (2011). Foreign Direct Investment into Developing Asian Countries: The Role of Market Seeking, Resource Seeking and Efficiency Seeking Factors. *International Journal of Biometrics*, 6. <https://doi.org/10.5539/IJBM.V6N11P219>.
- Yu, C., Chang, T., & Fan, C. (2007). FDI timing: Entry cost subsidy versus tax rate reduction. *Economic Modelling*, 24, 262-271. <https://doi.org/10.1016/J.ECONMOD.2006.07.004>.
- Zheng, Y. (2020). How FDI attracted? A Configurational Analysis for Regional Competitiveness in Mechanism of FDI Entry and Exit: Evidence from China. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-74788/v1>.